

EL SENYAL DELS QUATRE PALS ÉS DELS COMTES DE BARCELONA I, PER TANT, CATALÀ, NO ARAGONÈS

ARMAND DE FLUVIÀ I ESCORSA

Article publicat a *Revista de Catalunya*, 96 (1995)

Des del 1978, Aragó ha decidit oficialment (art. 3r.1 del seu Estatut d'Autonomia) que la seva «bandera tradicional» és «grogà amb quatre faixes vermelles». Després de blasonar el seu escut, l'Estatut estipula que «figurarà al centre de la bandera». De fet, però, tret dels llocs oficials, els aragonesos empren, pertot arreu (als estadis esportius, a les manifestacions, als balcons, als taxis de Saragossa etc.), la bandera sense l'escut i, de mica en mica, es van acostumant a aquest símbol que els ha estat adjudicat gràcies a la ignorància d'uns, primer, i a la voluntat intencionada d'uns altres, darrerament.

Per què només és des del 1978 que uns autors aragonesos comencen a negar la catalanitat dels Quatre Pals, i a afirmar-ne l'exclusiva aragonesitat?

L'any 1936, quan les forces polítiques aragoneses es van reunir a Casp per discutir sobre el seu Estatut d'Autonomia, hom va intentar de definir la bandera aragonesa i hom va presentar diversos projectes. Pel que fa a l'escut, tothom tenia molt clar quin era: l'emprat almenys des del segle XVI o XVII. Un escut quarterat amb la creu de Sobrarb, al primer quarter, la d'Aï nsa, al segon, la d'Alcoraz, al tercer, i els Quatre Pals, al quart. Les armes dels tres primers quaters eren considerades armes territorials del Regne d'Aragó, emprades en distintes èpoques. Les del quart quarter eren interpretades, primerament com a armes gentilícies o familiars de la dinastia des d'Al-

fons el Cast i, posteriorment, també com a territorials. Si ens situem en aquell any 1936 comprendrem el que es va esdevenir. La dreta volia una bandera amb la creu, principalment la d'Aï nsa, que considerava la més seva, o la d'Alcoraz. L'esquerra, que era dominant, no volia sentir parlar de creus, i menys en una bandera. L'única alternativa eren els Quatre Pals, i com que sempre havien sentit a parlar de «*los palos de Aragón*», doncs, sense pensar-ho gaire, i sense cap estudi previ rigorós, van optar per aprovar la bandera amb les quatre faixes (també havia estat rebutjada la proposta de mantenir els pals de l'escut en la bandera, o sia de mantenir-ne la verticalitat i evitar la seva conversió en faixes) i l'escut al centre. És evident que totes aquestes discussions i propostes dels aragonesos no s'haurien produït a Catalunya, on tothom tenia molt clar quina era la bandera del seu país (una bandera heràldica, obtinguda per la transformació de l'escut en bandera).

El 1978, els historiadors partidaris de l'adopció de la bandera aragonesa *tradicional* (des de quan?) van haver de fonamentar la seva decisió i, aleshores, van elaborar una sèrie d'arguments que pretenen justificar l'aragonesitat i la tradició aragonesa de la seva bandera.

Cap historiador europeu, cap historiador aragones (tret de Pellicer de Tovar, en plena Guerra dels Segadors (1642) i per motius polítics i anticatalans, com els que ara mouen alguns historiadors aragonesos) no havia mai

dubtat de la catalanitat o barcelonitat dels Quatre Pals. Ni el gran Zurita —pare de la historiografia aragonesa—, ni Canellas, un dels més valorats i prestigiosos historiadors contemporanis, no ho van dubtar mai. Doncs bé, a partir de 1978, alguns historiadors aragonesos —no especialistes del tema ni de l'edat mitjana— s'han entestat, amb arguments feblíssims, a contradir llurs mestres, i fan mans i mànigues per convèncer llurs conciutadans que defensin l'indefensable.

Quins són aquests arguments? Més ben dit, quins eren? Perquè ara, veient com eren de poc fonamentats, en comencen a prescindir per adoptar-ne com veurem— uns altres, tan poc convincents com els primers.

Tots els documents de tota mena, sigil·logràfics, heràldics, vexil·lològics, numismàtics, iconogràfics, estatuaris, textuals o literaris, fan palesa la catalanitat dels Quatre Pals. I el que és més important, els mateixos interessats, els comtes-reis, ho han afirmat claríssimament. Doncs, malgrat tot això, Fatás i Redondo continuen entossudits a voler demostrar l'indemostrable i a contradir la insòlita pretensió dels catalans, que aquest gloriós senyal és el senyal familiar, dinàstic, gentilici, dels comtes de Barcelona.

Els arguments aragonesistes i llur refutació

— Que els comtes-reis, com que, abans que comtes de Barcelona, s'intitularen reis d'Aragó, llurs armes, llur senyal, el tenien perquè eren reis d'Aragó, que era el títol principal.

Refutació: Realment, aquest argument no prova res. És pura suposició que cal que sigui provada per qui la manifesta. Era lògic que portessin per primer títol el de rei d'Aragó perquè era el més alt, encara que també el més modern. Ara bé, això no pressuposa que hi hagi d'haver una identificació de les armories amb el títol. N'hi ha altres casos. Els reis d'Ità-

lia tenien per escut el familiar i dinàstic dels ducs de Savoia; i els dels Països Baixos tenen el familiar i dinàstic dels comtes de Nassau. I quin era l'escut que portaven els reis de Mallorca?: el familiar i dinàstic dels comtes de Barcelona, el mateix que portaven els comtes de Provença i els reis de Sicília. Aragó no tenia escut territorial, Itàlia, Mallorca, Provença i Sicília tampoc; per això els sobirans empraven l'escut familiar.

— Que els comtes-reis anomenaven els Quatre Pals «nostre senyal reial» i mai «nostre senyal comtal». Per aquesta raó, és evident que eren els dels reis d'Aragó i no dels comtes de Barcelona.

Refutació: Aquest argument és tan absurd i pobre com l'anterior. És lògic que els sobirans anomenessin l'escut dels Quatre Pals «nostre senyal reial», perquè era el familiar o dinàstic. Quan els sobirans, al segle XIV, atribueixen al regne d'Aragó l'escut de la creu d'Aï nsa (Aragó antic) o el de la creu d'Alcoraz (Aragó modern) mai no els anomenen «senyal nostre» o «senyal reial». D'altra banda, com que els comtes de Barcelona eren reis d'Aragó, és per això, que anomenaven al seu senyal familiar «senyal reial». Una prova definitiva de la identificació dels Quatre Pals amb Catalunya o el comtat de Barcelona ens la forneix una comtessa-reina, Maria de Luna —una aragonesa!— quan diu (1396) «que les galees no porten banderes [...] sinó del comptat de Barcelona, ço és, barres grogues e vermelles tant solament». També el 1399, en la citació següent: «senyal reial de comte de Barchinona», i el 1406 Martí I a les Corts de Perpinyà «[...] la bandera nostra reyal [...] la bandera nostra antiga del Principat de Cathalunya [...] la dita nostra bandera reyal».

— Que cap sobirà no emprà el senyal dels Quatre Pals abans d'Alfons el Cast i que a l'escut dels segells del comte Ramon Berenguer IV no hi ha pals, sinó uns reforçaments.

Refutació: Aquesta afirmació, clarament gratuïta i intencionada contraposa amb el que avui dia afirmen els heraldistes, sobretot els de més renom (Riquer, Menéndez Pidal, Pastoureau, etc.) els Quatre Pals apareixen per primera vegada dins un escut el 1150 en un segell de Ramon Berenguer IV. Aquest argument ara l'han rectificat i diuen que com que el comte barceloní abandonà o deixà el seu llinatge, el 1137, per integrar-se en el de la seva futura muller, el segell de 1150 és ja el d'un membre de la Casa Reial d'Aragó. Sense més comentaris.

— Que el primer sobirà que portà l'escut dels Quatre Pals fou un *rei d'Aragó* (Alfons el Cast), i per això el senyal és aragonès i no barcelonès o català, puix que, a més a més, Catalunya no existia.

Refutació: Crec que, després del que ha estat dit, no cal afegir res més aquí. Aquest argument l'esgrimeixen quan volen negar que al segell de 1150 hi ha pals. Pel que fa a la no existència de Catalunya, podem dir que, en tot cas, sí que existia el comtat de Barcelona.

— Que el senyal dels Quatre Pals no es pot atribuir a un territori sinó a un sobirà o a una monarquia, a qui correspon.

Refutació: Amb això estem d'acord. Originàriament, l'escut dels Quatre Pals no és territorial sinó gentilici, familiar o dinàstic, de la família o dinastia regnant. La territorialització aragonesa d'aquest escut és molt recent. Ja hem vist que al segle XIV ha estat territorialitzat en Catalunya. Al mateix segle que l'escut d'Aïnsa i el d'Alcoraz queden territorialitzats en Aragó (tanmateix, aquest darrer acabà territorialitzant-se en Sardenya).

— Que si bé és cert que els Quatre Pals fou emblema familiar dels comtes de Barcelona, també ho és que, des que el senyal és conegut, també era emblema dels reis d'Aragó. I que no

es pot reduir la personalitat d'aquests sobirans a un dels seus comtats (el de Barcelona) i generalitzar-la més tard a una inexistent Catalunya i només a ella.

Refutació: Penso que ha quedat explicat més amunt. Els Quatre Pals es territorialitzen en el comtat de Barcelona. i Catalunya no és res més que el resultat d'una progressiva incorporació al comtat de Barcelona de la resta de comtats catalans, ja sigui en plena sobirania, ja sigui amb caràcter de vassallatge feudal.

— Que quan Alfons el Cast parla del «meu estendard», tant es pot entendre que és un comte-rei com un rei-comte, cosa més seriosa, ja que jeràrquicament és primer un rei que un comte.

Refutació: Crec que també ha quedat clar més amunt. Hi ha, però, algun exemple històric que no fa tan seriosa la cosa. És el cas del *rei-emperador* (Víctor Manuel III, emperador d'Etiòpia i rei d'Itàlia i d'Albània), i el del *comte-duc* (duc de Sanlúcar la Mayor i comte d'Olivares).

— Que el senyal dels Quatre Pals en ésser *regi* o *reial* ha d'ésser, forçosament, del rei, per tant, del rei d'Aragó; la qual cosa no vol dir que no ho fos també del comte.

Refutació: Aquest argument és tant o més feble que els anteriors i també l'he aclarit més amunt.

— Que les pintures dels sepulcres comtals de la catedral de Girona també poden ésser de la segona meitat del segle XII i, per tant, dels regnats d'Alfons el Cast o del seu fill, Pere el Catòlic, que també eren reis d'Aragó.

Refutació: Certament, podrien ésser-ho. Però no hi ha ningú que pugui demostrar que no són de l'època del segon enterrament (1082). Si acceptem que poden ésser de la segona

meitat del segle XII, o fins i tot del XIII, això no canvia les coses: en una època que els senyals heràldics tenen una importància capital i que, per tant, una família sap ben bé per qui porta tal o tal escut, com hauria estat possible que Alfons I, Pere I o Jaume I haguessin fet pintar senyal de pals d'or i vermells als sepulcres dels avantpassats (paterns) dels seus pare, avi o besavi, respectivament, si haguessin sabut que aquell senyal els venia per ésser reis d'Aragó, i no per ésser comtes de Barcelona? I per què aquest senyal no apareix mai en cap sepultura de reis d'Aragó anteriors a la reina Peronella? Quan els sepulcres d'aquests reis aragonesos porten un escut, l'escut en qüestió és el d'alguna de les creus esmentades (Sobrarb, Aínsa, Alcoraz) o l'actual escut dels quatre quaters descrit més amunt.

— Que, pel que fa a les pintures sepulcral de Girona, els resultats de les anàlisis químiques dels pigments *solen ésser poc significatius, no diuen res i calen altres elements de judici.*

Refutació: Penso que no cal afegir res més, i preguntar-nos: si s'haguessin trobat en algun sepulcre d'algun rei d'Aragó anterior a Peronella, dirien el mateix, serien tan exigents?

— Que els mateixos cronistes i autors catalans diuen que els pals són «senyal del rei d'Aragó» o «armes d'Aragó».

Refutació: Hom no pot generalitzar d'aquesta manera. Però sí que és cert que alguns autors i molta gent del carrer confon els conceptes. La gent no distingeix, moltes vegades, entre *Corona d'Aragó* i *Regne d'Aragó*. Fins i tot hi ha qui ha arribat a dir que Catalunya era del Regne d'Aragó! Però que hom ho digui no demostra que ho sigui.

Quan s'ha adonat de la poca solidesa de tots aquests arguments, Fatás ha hagut de recórrer, des de l'«Heraldo de Aragón» (1995) a un altre que li sembla més convincent. Ha fet

seva una teoria expressada el 1987 per l'historiador aragonès Ubieto Arteta, en tractar el tema del matrimoni del comte Ramon Berenguer IV amb la reina Peronella d'Aragó. Ubieto diu que el comte barceloní, el que va signar el 1137 era un «*casamiento en casa*», i que aquest «*casamiento en casa*», típic del dret foral aragonès, diu «*acostumbra a pactarse en el momento de establecer "capitulaciones matrimoniales"*». D'entrada això ja és molt sospitos, perquè les capitulacions matrimonials no apareixen, almenys a Catalunya, i crec que tampoc a Aragó, fins a mitjan segle XIV. D'altra banda, Ramir II no signa un pacte, sinó que fa una donació, cosa molt diferent. Les bases d'aquest «*casamiento en casa*», trobat, segons Ubieto, pel rei Ramir II per tal de solucionar el problema de la seva successió (puix que només tenia una filla d'un any, i no tenia ni germans, ni nebots, ni cosins germans) eren, entre altres, segons l'esmentat historiador: a) que el monarca lliurava la seva filla, com a futura esposa, al comte; b) que Peronella aportava al futur matrimoni la casa «*como mejor la tuvo su padre*» (això no és cert, perquè, al meu entendre, Peronella —d'un any d'edat— no aporta res; és el seu pare qui ho dona tot —filla i regne— al comte; d'altra banda, hom no pot dir «*com millor la va tenir el seu pare*» perquè aquest encara la tenia, perquè encara vivia); c) que el rei transmet el domini sobre el Regne d'Aragó i, per tant, els seus habitants cal que siguin fidels al nou amo; d) que estableix el *casamiento en casa* en el supòsit que Peronella morís; aleshores, el comte, si sobrevivia, seria l'amo lliure i immutable del regne, una vegada mort Ramir II; e) que, en contraprestació (he d'insistir que no hi ha cap contraprestació perquè no és un pacte sinó una donació a tots els efectes), Ramir II seria sempre rei, amo i pare en el Regne d'Aragó i en tots els comtats de Ramon Berenguer IV, mentre li plagués; f) que Ramir II no renunciava la seva dignitat reial. A partir d'aquell moment, els aragonesos van jurar fidelitat —evidentment en concepte

de nou sobirà— al comte barceloní, i el rei s'obligava que mai més no donaria res si no era amb l'aprovació del comte. Al cap d'uns quants mesos, el rei va cedir l'exercici de la «potestat règia» al comte i només es va reservar la fidelitat que el comte devia al rei.

Penso que Ubieta, abans d'esgrimir aquesta agosarada suposició, hauria d'haver estudiat a fons si aquesta figura del «*casamiento en casa*» ja existia a Aragó a la primera meitat del segle XII. Jo m'inclino a negar-ho, puix que es tracta d'una institució semblant a la catalana de la pubilla, i aquesta no apareix al Principat fins uns quants segles més tard. D'altra banda, també hauria d'haver considerat que es tracta d'una institució de dret privat, i si aquesta pot ésser aplicada a un instrument de dret públic. Sóc conscient, tanmateix, que en l'època en qüestió és difícil de delimitar els àmbits dels drets públic i privat.

Fatás, molt a la lleugera, en articles publicats a «El Heraldo de Aragón» i en unes manifestacions a TV3, va afirmar que com a conseqüència d'aquest acte, «*la dinastía catalana no "adquirió" el reino de Aragón por matrimonio, sino que se extinguió en ese mismo desposorio para transformarse en dinastía aragonesa, perdiendo apellido y existencia...*». «*Ya no hubo casa de Barcelona, expresión que, desde aquella boda es anacrónica y mera forma moderna de expresarse.*» Per això «*ningún conde de Barcelona usó jamás las barras.*» «*Ramón Berenguer IV, si lo hizo [que machos lo discuten...], fue a partir de 1150, trece años después de declararse a perpetuidad hijo y vasallo de Ramiro para poder entrar en la Casa real de Aragón.*» En relació amb el cognom, dir això en una època en què encara no eren fixats els cognoms és temerari. La primera vagada que he trobat la paraula Aragó emprada com a cognom ha estat el 1313, quan el comte-rei Pere II diu «*fratrem nostrum, fratrem Sancium de Aragonia*» (es refereix al seu germà il·legítim Sanç, castellà

d'Amposta). D'altra banda, Fatás, primfilant ja massa, i en el seu afany obsessiu per demostrar l'indemostrable, encara fa una afirmació molt més temerària: que la dinastia catalana, el casal de Barcelona, s'extingeix perquè Ramon Berenguer IV renuncia el seu llinatge, el deixa, per entrar a formar part del Casal d'Aragó! Primer de tot, és una suposició que caldria provar d'una manera evident i convincent, i això és impossible. En segon lloc, com pot suposar que tot un comte de Barcelona estigués disposat a renunciar el seu llinatge quan s'havia de considerar cap d'un llinatge de distintes línies comtals, que ha anat heretat o rebent comtats a mesura que s'han anat extingint (Barcelona, Girona, Osona, Besalú, Cerdanya, i l'expectativa de Rosselló), que per la mare ha heretat, a més, el comtat de Provença, i que se sent molt orgullós d'ésser «*un dels mellors comtes del món*», com diu Desclot (1283), i prefereix ésser el primer dels comtes que no el setè dels reis, com deia Petit de Newburgh (*circa* 1198), i tot això per entrar en un llinatge del qual Ramir II era fill del primer rei i, a més a més, d'una línia il·legítima. Cal pensar que l'únic que pretenia Ramon Berenguer IV amb aquest casament era d'incrementar el seu poder i prestigi i per això es va avenir a signar aquell document d'esposalles de futur que li reportava l'adquisició d'un regne. Tanmateix, poc es deuria sentir obligat a fer-ho, si tenim en compte que el 1149, un any abans de consumir el matrimoni, denominant-se «comte de Barcelona i senyor i príncep d'Aragó», signa la pau amb el rei Garcia VI de Pamplona, per la qual s'acorda que Ramon Berenguer IV es casí amb la infanta Blanca, filla del rei. Penso, però, que la prova més evident que no hi havia cap renúncia de llinatge —cosa que hauria de provar Fatás, com totes les altres que ell pressuposa— és el propi pensament o criteri dels mateixos comtes-reis: les dues úniques vegades que els sobirans s'anomenen ells mateixos amb un ordinal ho fan seguint l'ordre del seu llinatge agnàtic, de la seva dinastia, la de

Barcelona, al qual tenen plena consciència de pertànyer: Pere el Cerimoniós i Pere el Conestable s'autointitulen respectivament *Pere Terç* i *Pere Quart* i per a reblar-ho més, el Cerimoniós, quan escriu la seva *Crònica general*, encapçala un capítol d'aquesta manera: «*Com finà la generació masculina dels reis d'Aragó*», i deixa ben clar quin és el seu pensament quan ho diu: «Ací fem fi e terme als reis d'Aragó. E per tal com lo dit regne, en defalliment d'hereu mascle, pervenc a comte de Barcelona per ajustament matrimonial, vejam qui

fou primer comte de Barcelona e puis, de grau en grau de cascun comte, segons que devallaren, parlarem e llur vida recontarem.» O sigui, primer parla dels reis de Pamplona i després del comtes i dels rels d'Aragó, fins que s'acaben (llur llinatge) i, com que s'han acabat els reis d'Aragó, tots els que segueixen després són, per al Cerimoniós, comtes de Barcelona. Per això, perquè ho sap, i perquè ho ha vist pintat en els sepulcres comtals de Girona, quan encarrega els revestiments gòtics (1385) hi fa esculpir escuts amb els Quatre Pals.

Nota bibliogràfica

Si hom val aprofundir el coneixement d'aquest terna pot llegir, del mateix autor. Els Quatre Pals. L'escut dels comtes de Barcelona. «Episodis de la Història», núm. 300 (Barcelona, Rafael Dalmau. 1994).

Catalunya 1714

www.catalunya1714.org